

TEKNİK DİL

PANELİ

ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI
ANKARA'85

AÇIŞ KONUŞMASI

TMMOB Başkanı Teoman ALPTÜRK

Değerli konuklanma hoş geldiniz.

Terzinin söküğü olur, elektrikçilerin de elektriği olmaz tabii. Kusura bakmayan gecikmemiz için. 30. Yıl Kutlama Haftamızın Teknik Dil Paneli" bölümünü bugün yapıyoruz. Panelimizi hafta başından beri bizi yalnız bırakmayan arkadaşların izlediklerini görüyorum. Ama bundan sonraki etkinliklerimizde daha kalabalık bir izleyici kitlesini de göreceğimizi umuyorum. Efendim, bugün panelimizde Teknik Dil konusunu tartışacak konuşmacıları size takdim etmek istiyorum. Sayın Doç. Dr. Aydın Köksal, Sayın Doç. Dr. Bülent Sankur, Sayın Doç. Dr. Hamza Zülfi-kâr, Sayın Doç. Dr. Yurdakul Ceyhun. Paneli de Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğimizin Genel Sekreteri Sayın Bülent Tank yönetecekler.

Efendim, Panelin yöneticisini ve konuşmacı arkadaşlarımızı yerlerine davet ediyorum. Çok teşekkür ederim, başarılar diliyorum.

Oturum Başkanı Bülent Tank :

Sayın konuklar, sayın meslektaşlarımız; Elektrik Mühendisleri Odamızın 30. Kuruluş Yıldönümünde düzenlediği haftanın perşembe günü etkinliği olarak programlanmış olan "Teknik Dil Paneli"ne hoş geldiniz.

Dil konusu benim özel ilgi alanım tieğil. Bu nedenle de oldukça heyecanlı ve de huzursuz hissediyorum kendimi.

Yarım saatlik gecikme de bunun üstüne üstlük ayrı bir gerginlik yarattı. Onun için önce kendimi, sonra sizleri rahatlatmak istiyorum. Dil konusunda Odalarımızın yoğun çalışmaları oldu. Bu yoğunluk elbette ki Odalarımızın ve Türkiye'deki mühendislik pratiğinin yoğunluğuna ve etkinliğine bağlı olarak bir gelişim seyri izledi. Çeşitli görüşler ve savlar üyelerimiz ve arkadaşlarımız tarafından benimseniyor. Ayrıca, dil konusu son yıllarda, üzerinde tartışılan, belki hak ettiğinden daha fazla da politik bir içerik atfedilen bir konuya dönüşmüş bulunuyor. Bu politik havanın ötesinde de konunun hak ettiği düzlemde tartışılması sizlerin ve değerli panelistlerimizin, konunun uzmanı meslektaşlarımızın katkılarıyla rayına oturacak ve belli bir yeri bulacak. Buna inanıyoruz. Dil konusundaki kişisel küçük bir anımdan söz ederek konuyu uzman arkadaşlarıma devretmek istiyorum.

Üniversite yıllarında idi. Üniversitenin ilk yıllarında çok saygıdeğer bir öğretim üyemiz bulunuyordu. Antropoloji dersimizin hocası bir gün sınıfta bize bir soru yöneltti. İnsanın bugünkü gelişme düzeyine ulaşmasındaki temel unsur sizce nedir? Sınıftan tek bir yanıt çıktı. İnsanın problem çözme yeteneği. Problem çözme yeteneği hocayı tatmin etmedi. Yok bu yeterli değil dedi. Problem çözme yeteneği konunun sadece bir bölümü, esas olarak çözülen problemle edinilen deneyin ve birikimin aktarılabilmesidir. Bunun için de dil ve yazı dilin bir başka biçimi, yani, iletişim, insanlığın evriminin temel unsurlarından temel araçlarından birisidir. Bizi diğer canlılardan ayırdeden bu özellik üzerine de epeyce yoğun tartışma sürüyor. Kısacası dil toplumda düşünce ve bilgi alışverişinin temel aracı olarak kabul ediliyor. Bizim çalışmalarımızın hemen hepsinde de bu tanımlama yer alıyor. Düşüncenin, öğrenmenin ve öğretmenin en kolay ortamının da dil açısından **ara** dili olduğu ayrıca hepimiz tarafından benimseniyor. Dilin kendisini yaratan ve yaşatan ulusun gelişkinlik, uygarlık düzeyini yansıtan bir başka **araç** olduğu da yine çeşitli yayınlarımızla, tartışmalarımızla dile getirilen bir gerçek. Bu kısa ve konunun yabancı sayılan birisi tarafından beğeniyle seçilmiş cümleleri affınıza sığınarak ben sizlere bir kez daha takdim etmek istedim.

Bilim dilinin yabancılaşması diye bir sorunumuz ve tartışma konumuz var. Bunun yanı sıra da ülkemizde son yıllarda sizlerin daha yakından izlediğine inandığım dil üzerine diğer tartışmalar var. Bu tartışmaları bugün öğrendiğince bir adım ileriye ve daha üretken bir noktaya götürmek üzere ben burda affınıza sığınarak sözlerime son veriyorum. Ve değerli panelistlerimize, değerli hocalarımıza sözü bırakmak istiyorum. Panelimizin oluş biçimi panelistlerimizin belirli bir sunum konuşmasını izleyen ikinci bir tur yine kendilerine verilen bir söz süresinin akabinde salonun ve sizlerin sorulan ve katkıları ile

bu konudaki görüşlerimize yön vermeniz, onları olgunlaştırmanız biçiminde düzenlenmiş tasarlanmış bulunuyor. Şimdi ben kısaca bulabildiğim özgeçmişleriyle panelistlerimizi sırayla sizlere takdim etmek istiyorum. Sağda en başta Aydın Koksak hocamız. Aydın Koksak Hocamız 1940'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Fransa'nın Lyon kentinde INSA'dan Elektronik Yüksek Mühendisi diploması aldı. 1975 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde Bilişimsel Dilbilim dalında doktora, 1980 yılında bilgisayar mühendisliği dalında doçentlik unvanı aldı. 1967'den beri Hacettepe Üniversitesi'nde Bilgi İşlem Merkezi Müdürlüğü, Bilgisayar Mühendisliği Bölüm Başkanlığı yaptı. 1975'ten beri Türk Dil Kurumu Üyesi ve Kurumun son seçilmiş Terim Kolu Başkanı.

"Bilgisayar, Yazılım, Bilişim" gibi bin kadar bilişim terimini geliştirdi, önerdi. 1971'de Türkiye Bilişim Derneği'ni kurdu. Şuanda da bu derneğin başkanı. 1980'de Türk Dil Kurumu Deneme Ödülü "Dil ile Ekin" adlı eserinden ötürü, 1979'da TUMÖD Dr. Necdet Bulut Fen ve Mühendislik ödülü bulunuyor.

Sağdan ikinci konuşmacımız Sayın Doç. Dr. Hamza Zülfikâr beyefendi. Hamza bey, 1941 yılında Bitlis'te doğdu. Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatını bitirmiş, 1 yıl kadar Türk Dil Kurumu'nda çalışmış, daha sonra asistan olarak Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi'ne girmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde doktorasını veren Hamza Zülfikâr, 10 ay kadar süre California Üniversitesi'ne çağırılmıştır. 1981 yılında doçent olan Hamza Zülfikâr aynı zamanda Türk Dil Kurumu'nun asli üyesidir. Dört kitap ve on kadar makalesi olan Hamza Zülfikâr, halen Ankara Üniversitesi'nin birimlerinden olan Türk Dili Bölümü'nün başkanıdır.

Sağdan, Doç. Dr. Yurdakul Ceyhun, 1940 yılında İstanbul'da doğdu, öğrenimini Ankara Koleji, Boğaziçi Üniversitesi ve ODTÜ'de tamamladı. 1967-1982 arasında ODTÜ Elektrik Mühendisliği Bölümü'nde Öğretim Üyeliği yaptı. 1982 yılında ODTÜ "den istifa ederek, GAMA Elektronik Şirketi'ne katıldı.

Bülent Sankur'un özgeçmişi oldukça küçük kodlamalarla tanımlanmış, 1946'da Ankara'da doğdu. Doç. Dr. Bülent Sankur, 1970'de Boğaziçi Üniversitesi'nden BS, 1973'de Politeknik Üniversitesi'nde MS ve aynı yerde 1970 yılında Ph. D'sini aldı. 1976-1985 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde görev yapıyor. 1981'de doçentliğini alan Bülent Sankur'un ilgi alanları Uızge, iletişim, bilgisayar, denetim.. Aynı zamanda Türk Dil Kurumu Üyesi. Denetim ve ölçme Terimleri, Yöneylem Terimleri Sözlüğü gibi çalışmaları da bulunuyor.

Epeyce uzun bir başlangıçtan sonra ben söz sırasını programımızdaki sıra çerçevesinde Aydın beyle başlatıyorum.

— Buyrun Sayın hocam.

- Teşekkür ederim Sayın Tank.

Doç. Dr. Aydın KOKSAL

Değerli izleyiciler, konuklar, konuşmamızın konusu Teknik Dil. Ben sözlerime ilkin teknik dilin genel dilden ayrı düşünülüp, düşünülemediği konusundaki görüşlerimi açıklayarak başlamak istiyorum. Teknik dil genel olarak bir ulusun konuştuğu > dilin dışında onun yanında yer alan ayrı bir dil değildir. Teknik dil bu dilin parçası olan o dili oluşturan bir alt bölüm olarak düşünülebilir. Bu alt bölüm kuşkusuz dil bütünüdür (örneğin İngilizce konuşan bir ulus için İngilizce, Türkçe konuşan için Türkçenin) ayrılmaz ve tümüyle birbirine bağlanmış bulunan, tümleşmiş bulunan bir parçasıdır. Bu ayrımı şunun için yapıyorum. Genellikle bugünkü tartışmamızda teknik dili tartışacağız. Yine de düşünüyorum ki, aslında biz Türkçe ya da bir ulusun, teknik çalışmalar da yapmak isteyen bir ulusun teknikte bilimle ilerlemek ve başarı kazanmak isteyen bir ulusun, genel olarak dilinden bahsetmek zorunda kalacağız sanıyorum.

Teknik dilin genel dilden ayrılmaması gereğini vurgularken doğal olarak düşüncemin arka katında şu var: Teknik toplumun bir parçası; başka bir deyişle, kültür dediğimiz bütünü oluşturan toplumsal kurumlardan biri de teknik. Başka toplumsal kurumlar, örneğin eğitim, bilim, ekonomi, yerleşim, çocuk bakımı, sağlık, sanat gibi kurumların yanı sıra bilim ve teknik de tıpkı yediğimiz içtiğimiz yiyecekler, giydiğimiz giyecekler gibi bir toplumun yaşayışını belirleyen kurumlardan biri; dolayısıyla teknikte ilerlemekte olan bir kurum, bir ulus bütünüyle kültür düzeyini değiştirmekte olan, geliştirmekte olan bir ulus gibi değişiyor, başka deyişle teknikte ve bilimle yeni ufuklara yönelen, yeni buluşlar yapan ya da başkalarının yarattığı yeni buluşları alarak, sindirerek kendine uyarlayan bir toplum ister istemez eğitimini değiştiriyor. Sonuç olarak, eğitimi değiştirirken aile yapısı değişiyor, gündelik yaşantısı değişiyor, yedikleri değişiyor. Dolayısıyla bir toplumsal kurumda ortaya çıkan bir değişiklik başka bütün kurumları da değiştirebilen, başka bir deyişle karşılıklı etkileşimler yaratan bir biçimde işliyor, toplumsal bütün örülüyor. Buna kültür yumağı diyor antropologlar. Kültür; toplumsal kurumları ayırıp, yalıtıp tek başlarına düşünebileceğimiz bir olay değil. İç içe yaşayan birbiri ile çok iyi örülmüş bir kurumlar bütünü. Bu nedenle özellikle teknik dilin ayrı bir dil türü olamayacağını düşünmekteyim.

Şimdi gelelim bilim dili ya da teknik dil nedir konusuna. Genellikle şöyle bir izlenim yaygın biçimde Türkiye'

de paylaşılıyor: Bilim dili yeryüzünde İngilizcedir. Bazılarına göre de İngilizce ve Fransızcadır. Üçüncü, dördüncü dilleri de söylemek isteyenler çıkabilir. Fakat bir ya da birkaç bilim dili vardır. Bütün insanlık özellikle birinci dille bilim yapar. Bütün teknik terimler bu dille konuşulursa daha kolay olur. Ne kadar çabuk bizim gibi gelişmekte olan bir ulus bu bilim diline bağlanıp bunu bütün teknik adamları, bütün öğrenim gören adamlarına öğretirse o kadar çabuk aralıktaki boşluğu kapatırız. Teknikte, bilimle hemen ilerleriz. Çünkü, bütün kitaplar, bütün teknik ve bilimi taşıyan belgeler genellikle bu bilim dilinde yazılıyor. (Bilim dilleri ile demeye dilim varmıyor, çünkü çok baskın çıkıyor bir dile dönük yorumlar.) Özellikle bu görüş tek bir dilin iyice egemenlik kazanması nedeniyle paylaşılma şansı artan bir görüş olmaya başlıyor. Sonuç olarak bu tür görüşler toplumumuzda son derece yaygınlık kazanmış gözüküyor. Genellikle uygarlaşma çabası gösteren Türkiye gibi bir toplumun da bir an önce dolayısıyla yabancı dillere ayak uydurup bu dilleri çok iyi bilen, hatta örneğin eğitimin İngilizceyle yapıldığı bir toplum olması isteniyor, öte yandan, yabancı dil kolay kolay öğrenilemiyor. Örneğin lisede, ilkokulda bütün bilimleri İngilizce olarak öğresek, gençlerimizi çabucak İngilizce aracılığıyla bütün dünyaya açabiliriz. Ve hemen atılımlarımızı daha çabuk gerçekleştirebiliriz diye düşünülüyor. Bir başka görüş de, bunun tam tersi diyeceğim. O da hayli yavaş toplamış durumda. Son yıllarda, özellikle bilim teknik işin içinden çıkılmaz yeni sözcükler nedeniyle anlaşılmasız hale geldi. Yeni yazılmış bazı kitapları Türkçe olarak okuduğumuzda o kadar çok yeni geliştirilmiş (bazıları uydurulmuş diyor) terim görüyoruz ki; bu terimler nedeniyle hiçbir şey anlaşılmıyor. Genellikle yabancı dilden bir kitabı elimize alsak (örneğin İngilizce) hemen anlayıyoruz; Türkçesini hiç anlayamıyoruz. Çünkü terim birliği sağlanamıyor. Herkes (özüne gelen deyimini kullanıyor) kendi önerisini baskın sayıyor ve o sözcükleri kullanarak konuşuyor. Bu bir "Babil Kulesi" ne döndürecek bizi; böyle hiçbir yere varamayız, özellikle kendi kültürümüzün, geçmişte büyük başarılar kazanmış olan Osmanlı döneminin başarılarını gözönünde tutarak oturmuş olan, halka mal olmuş olan kelimelere iyice sarılalım. Bu kelimelere dayanarak teknik ve bilim yapalım. Daha sağlam bir toplum oluruz görüşünü savunanlar da yok değil dolayısıyla. Bazı sözcükler yeni geliştirildiği için, kullanılmasın bunları yasaklayalım, dil bozuluyor gibi eğilimler de giderek devlet yönetimini paylaşan örgütlerimizce beğeniliyor ve uygulamaya konulmuş durumda yer yer. Dolayısıyla nasıl yapmamız gerektiği konusunda bir ortak düşünce belirmiş değil.

Bilim dili nedir sorusuna tekrar döneriz şu tanımla yapmaya çalışacağım. Bilim dili birkaç düzeyde olabilir. Kuşkusuz yeryüzünde yapılan yeni buluşların, yeni bilimsel

ve teknik yaratımların, yeni yapıtların ilk kez dile getirildiği, adının ilk kez buluşu yapan tarafından verildiği diller kuşkusuz bilim dili gibi yorumlanır. Dolayısıyla bir dilin bilim dili olması için tam yeterlidir. Yetkin bir bilim dili olması için kuşkusuz en güvenilir yol bizim de bazı bilimsel ve teknik buluşlar yapıp bazı makineler geliştirip adını kendi dilimizden koymamızdır. Kuşkusuz İngilizce gibi, Fransızca gibi bazı diller, Rusça gibi diller bu düzeyde ilk geliştirilen bazı kavramların adları konduğu için bilim dili gibi çalışıyor. Bazı bilim dilleri de, bu düzeyde olmamakla birlikte, yer yer o ulusun öne çıktığı bilimlerde baskın biçimde kullanıldığı için bilim dili aşamasında görülüyor, yorumlanıyor, örnek olarak İspanyolca bir bilim dilidir denir. Çünkü öncelikle Meksika'daki TROPİKAL Hastalıklar Enstitüsü dünyanın bu alanda en yoğun bilimsel yayının yapıldığı enstitüdür. Toplam yayınların yarısından fazlası bu alanda İspanyolca olarak yayınlanır. Çünkü o enstitü vardır. Ordaki insanlar kendi ülkeleri de o hastalıklara karşı savaş verdiği için öne çıkmışlardır. Böylece olunca bu alanda çalışmak isteyen birisinin hızla teknik yazına, bilimsel yazına erişmek için İspanyolca okuması çok doğal olur. Dolayısıyla İspanyolca'nın bu örnekle de desteklenerek bilim dili olduğu söylenir. Tabii İspanyolların önde gittikleri başka bilim alanları da var, dolayısıyla pekişiyor düşünce.

Başka bir bilim dili düzeyi, (basamaklardan iniyoruz, biraz daha alçak gönüllü olmaya başlıyoruz) bütün bilim alanlarında öğretimin yapılabilirdiği, bu bilim alanlarının temel kitaplarının yazılabildiği bir ulusal dil. Bazı uluslar herhangi bir alanda çok fazla yoğun yaratım ya da buluş yapmamakla birlikte, bu düzeyi, uygarlık düzeyini çok yakından izlemekteler; temel kitaplarını kendi dillerinde yazmış durumdadılar. Herhangi bir bilim dilinin temel öğretimini üniversite düzeyinde olsun ya da daha alt düzeylerde olsun, oturmuş biçimde verebilmekteler. Bu tür dillere de bilim dili adı veriliyor.

Demek ki, bilim dili, sanıldığı gibi, yalnızca dünyadaki birinci bilim dili ile sınırlı değil. Bilim yapılan, bilimin uygulamasını yapmayı başardığımız dillere de bilim dili deniyor. Genellikle, bilim dili sınıflamasının içine, bir kavram hiçbir zaman girmiyor: Doğal dil olmayan hiçbir dil bugün bilim dili değildir. Yani yalnızca bir ulusun dili bilim dili olabiliyor.

örneğin bir yerel ağız hiçbir zaman bilim dili değil; yapay bir dil de bilim dili değil. Esperanto gibi bir iki dil varsa da, bunlar daha çok bir klüp dili gibi. İnsanlık ilkesi uğrunda dört beş baskın batı dilinin ortalaması almarak uydurulmuş bir dili, belki ilerde tutar diye deneyenler var. Bütün dünyada yüzbin kişi öğrenmiş denir, ama Esperanto hiçbir zaman bir bilim dili olmuş değildir, adı bile akla gelmez. Tartışmanın bir yerinde mutlaka Osmanlıca da konuşulacak. Ben Osmanlıca'yı çok anımsa-

tan bir dil gibi yorumladığım için Esperantoyu söyledim. Çünkü dört beş dilin bir ortalamasıdır Esperanto. Osmanlıcanın da öyle olduğunu gösterebiliriz.

Ben bir de bilim dillerinin ortaya çıkışını anmak istiyorum. Burada bir tartışma tabanı yaratmak için bu tanımları vererek başladım sözlerime. Biraz geçmişe bakarsak bilim dillerinin teknik dillerin birden bire başlamadığını göreceğiz. Genellikle en başta giden dilleri bile incelersek bu dillerin uzun sürmüş bir gelişme süreci içerisinde adım adım çaba gösteren ve uygarlıkta ilerleyen, teknikte, bilimde ilerleyen ulusların dilleri olduğunu görüyoruz. Bu dillerden birkaçına göz atmakta yarar var. Çok kısa olmaya çalışmalıyız, vakit çok az. İngilizceye, Fransızcaya bakılabilir, İtalyancaya, Al mancaya, Macarcaya bakılabilir. Bu diller üzerinde nasıl olmuş da bilim dili olmuş derken bir iki örnek çok açıklayıcı olur inancındayım, örneğin İngilizceyi ele alalım. Bugün önde gelen bir bilim dili İngilizce. Onyedinci yüzyılda bile ünlü İngiliz bilgini Francis Bacon'un bilimsel yapıtlarını İngilizce yazamacağı ölçüde bilim dili olma şansı olmayan bir dildir. Bilim dili olarak Bacon Latinceyi kullanmak zorunda görüyordu kendini. Ondan 300 yıl önce de Julius Cesar'ın takviminin yanlış olduğunu gösterip düzelten, ışığın yansıma ve kırılma yasalarını bulan, gökkuşağı olayını açıklayan başka bir Bacon, Roger Bacon yine tüm yapıtlarını Latince yazmıştır. İngilizcenin hiçbir zaman bilim dili olmayacağını tam tersine Latince yazarlara sonsuza dek kitaplarının herkes tarafından anlaşılacağını öngördüğünü yazıyorlardı. Okullarda İngilizce ilk kez 1350'de okutuldu. O güne kadar okullarda İngiltere'nin resmi dili Fransızcadı, Norman döneminden kalma bir alışkanlıkla. Kral IV. Henri parlamentoda ilk kez İngilizce konuşmasıyla ün kazandı. Çünkü İngilizce ne parlamentoda, ne devlet yönetiminde, ne de eğitiminde hiçbir zaman kullanılmamıştı. Thomas Mann'ın 1516'da Latince yazdığı "Ütopya" adlı yapıtıysa, ancak 40 yıl sonra 1556'da İngilizce'ye çevriliyordu.

Halk dili, yönetim ve yazın dili olarak 200 yıl önceden beri benimsenmesine karşın Francis Bacon, 17. yüzyıl başlarında "Cogitata et Visa de Interpretatione Naturae", Novum Organum Scientiarum" gibi bilimsel yapıtlarını yine Latince yazıyordu. Latince bugün ölü bir dil. Böyle bir dil yok. Brakın bilim dili olmayı böyle bir dil hiç yaşamıyor. İngilizce ise dünyanın başlıca bilim dili. Nasıl oldu bu dönüşüm? Düşünmemiz gerekiyor.

Latinceyi bir yana atalım, İtalyancayı düşünelim, İtalyanca yeni bir dildir. Latince değildir. Kökeni Latinceye dayanır ama bütün yapısı olduğu gibi değişmiştir. Çünkü, Latince Latin İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu zayıfladıktan sonra çöktüğünde, o kültür köylülerin konuştukları çok bozuk ve Latinceye benzemeyen, yazıya bile geçmemiş olan köylü dilinde ilk kez bir yapıt üretti.

Bir italyan, adı Alighieri Dante "Divina Commedia"yı yazdı. Çok güzel kocaman bir kitap, baştan aşağı şiir. Dante'nin köyünde nasıl konuşuyorsa insanlar, öyle söyledi. Bu bir başarıydı; herkes ezberledi. Bugünün Latince Divina Komedya'nın İtalyancasıdır. Aynı İtalyanca bugün bir bilim dilidir. Ayrıca şu da var. O İtalyancada Divina Komedya'da Dante tarafından uydurulmuş, geliştirilmiş sözcüklerle doludur. Çünkü köylülerin hepsi Dante gibi cennet cehennem yorumu yapıp, başarıyı yaratacak denli güzel konuşuyorlardı o dili.

Almanlara gelince onlarınki çok daha yeni. 16., 17. yüzyıllarda Almanca bir köylü dili gibiydi. Hiçbir şansı yoktu. 1617'de ilk kez Almancanın da işe yarayabileceğini düşünen bir grup "Fruchtbringende Gesellschaft" adı altında bir dernek kurdular. Bundan 70 yıl sonra, ancak 1687'de ilk kez üniversitede bir ders Almanca olarak verildi. Christian Thomasius 1687'de "aylık söyleşi" (Monatsgesprache) adı altında bir dergi çıkardı. Bir başka üniversite öğretim üyesi, Prof. Wolf Halle ve Marburg Üniversiteleri felsefe ve matematik profesörü, bir gün gelip Latince Attentio, dikkat yerine of Aufmerksamkeit gibi çok yapay bir sözcük önerdi, conscientia yerine Bewusstsein gibi bir sözcük kullandı. Çok da gülünç oldu, fakat bu eğilim tüttü. Böyle sözcükler yoktu Almancada. Üretti, birleşik adlar yaptı. Fakat bugün bu Almanca, Almancanın yüzde neredeyse doksandır. Bütün Almanca böyle konuşulur. O kadar ki telefon yerine Fernsprecher, televizyon yerine Fernseher kullanılır. Bu yenilikler, o kavramlara gereksinme duyan bilim ve teknik adamlarının geliştirdikleri sözcüklerle adlandırıldı. Ekonomi sözcüğünün karşılığı Almancada Wirtschaftswissenschaften'dir. içindeki harf sayısını ben saymadım, fakat çok uzun yazılır. Bunun gibi pek çok örnek verilebilir. Almanca örneğin asit kavramı "ekşi" diye söylenir. Kuşkusuz bunun gibi doğal dilin bütün sözcükleri aynı zamanda bilim terimi sayılır. Protein lafı yok Almancada bilim terimi olarak, onun yerine "Eiweiss" deniyor yani yumurta akı. Çünkü saf ve en iyi şekliyle, en kolay ayrılacak örneğiyle protein orada gizli, başka şeye karışmadan orada duruyor. Onun adını öyle söylüyorlar. I. Friedrich Wilhelm şöyle konuşuyor bakın: "Ieh stabilere die Souverainite wie einen Rocher de Bronze". "Ben" ve "gibi" sözcükleri dışında bütün sözcükler Fransızcadan alınma. Bu Almanca konuşan imparatorun resmi nutku oluyor ve Almanca konuştuğu için de öğreniyor. Yakın zamanda, ta 1870 savaşlarına, yani bundan yüz yıl öncesine kadar, Devlet dili olarak Almanca neredeyse yok. Almanca'yı var kılan Almanya'nın Fransayla yaptığı savaşlardır. O dönemde o kadar büyük düşmanlık yayılıyor ki, bu durum, Fransızların dilini de kullanmama eğilimini doğuruyor. Bu arada Goethe ve Schiller gibi iki başarıyı üreten büyük insan çıkıyor. Almancada ve kitaplarının

yarından çoğunu yeni geliştirdikleri sözcüklerle, ama çok şiirli dillerle yazıyorlar. Bu sözler çok geçmeden beğeniliyor, seviliyor ve bugünkü Almanca doğuyor. Yüz yıl geçmiştir ancak bu atılımın üzerinden.

Fransa bugün, benim 1960'larda Fransa'da okuduğum sırada konuşulan Fransızca'yı konuşmuyor. O kadar komik geldi ki bana bazı Fransızca yeni sözcükler. Özellikle bilgisayar bilimi alanında Oztürk Serengil'in "aj"la biten kelimeleri gibi her şeyin sonuna "aj" getirerek birçok yeni sözcük üretmişler. Örneğin katologlama anlamında eskiden katologing deniyordu, şimdi katalogaj diyorlar. İngilizcenin bütün "ing"le biten sözcükleri sistematik olarak "age" eki ile üretilmiş; hangisine uyar hangisine uymaz bakılmamış. Tıpkı bugün Türkçedeki 'sek, sal" eki gibi, bu ek büyük bir işlerlik kazanmış. Halbuki "age" eki her sözcüğe gelmezdi. Sanki yapay, yeni uydurulmuş bir Fransızca konuşulur gibi geldi bana. Yine de daha üçüncü gün yeniliğe çabucak ayak uyduruyor insan. Çünkü o sözcükler zaten Fransızca. O ek de Fransızca; hiçbir zahmet çekmiyorsunuz. Hemen benimseniyor. Doğal olarak bu, Fransız akademisi çevrelerinde son derece büyük sarsıntılar yaratmış. O kadar ki, örneğin aya inme terimi karşılığında yeni "alunir" sözcüğünü, bütün gazetelerde 10 yıl kullanıldıktan sonra, ancak sözlüğe alabilmişler. O da tartışa tartışa. Birçok sözcük, yaygın kullanıldığı halde Fransız Akademisi'nin kapisından içeri girememiştir. Ama halk zaten almış konuşuyor. Böylece doktoralar yazılmış, işler yapılmış, bitmiş bile; kimse yerinde saymıyor. Fransızlar 1960'larda hafta sonu tatiline "le week-end" derlerdi. Fransızcada "fin" sözcüğü de "semaine" sözcüğü de vardı. Fakat hafta sonuna "la fin de semaine" diyemiyorlardı. Aradan geçen dönem içinde, 1975Merde Etienne adlı bir profesör "Parlezvous Franglais?" yani "Frangilizce konuşur musunuz?" adlı bir kitap yazdı; Fransızca-ingilizce arası bir dil konuşuyoruz diye alay etmek için kendi ana dilleriyle. Bu konu çok tartışıldı. Yine de Fransızca kuşkusuz yetkin bir bilim dili.

Düşünceme göre dile karışmak olmaz. Dili bir toplumun düzeyi yaratır. Eğer Türkiye ya da başka bir ülke halkı, bilimle teknikle uğraşacaksa ve birtakım buluşlar yapacaksa, bu yaptığını kitaplara yazıp kendi aralarında öğretecekse, bunu istiyorsa, hangi halkın diliyse, olduğu gibi, o insanlar nasıl yazdılar» ve ne konuştularsa, o dil bilim ve teknik dili olur. Peki bir bireyle öbür birey arasındaki çelişkiyi kim çözecek, hakem kim olacak? Hakem zamandır ve kamudur, öğretmenler, yazarlar, profesörler çoktur ama, bir ülkede belli bir bilim alanında yeni ufuklar açan en güzel kestirme anlatımlarla, varolan bilgiyi kendi çevresine anlatmayı en güzel biçimde başaran, açık-seçik, en kısa anlatımla başaran, dolayısıyla daha ağır basan bir birey çıkar; ya da kamu öyle düşünür.

Onun deyiş i ağır basar, öbürleri de zaten zaman içinde ona ayak uydururlar. Doğal olarak kendiliğinden çelişki çözümler. İlk başta belli bir kavram için beş terim kullanılırken, birkaç yıl içinde, birkaç on yıl içinde, kimi durumda hemen, bunlardan biri yerleşir, öteki öneriler unutulur. Eğer zaten halkın büyük çapta ilgi duyduğu bir alansa, çelişki çok çabuk çözümler. Baskın olan öneri, yani güzel olan, kamunun, halkın duygularını okşayan ve kavramı onlara daha kolay anlatan hangisiyse o sözcük hemen oturur. Çelişki çabucak çözümler. Ama eğer bir toplumda bilim yapılmıyorsa ya da yapar gibi geçiştiriliyorsa, yani okulda öğretiliyor ama uygulaması yapılmıyorsa; belli bir heyecanla gençler, yığınlar kitleler o bilgiyi uygulamaya kalkmıyorsa, tabii ki yeni sözcükler de yakıştırma, eğreti kalır. İlgili terimler de çok geçmeden unutulur. Bizim liselerimizde altı yıl İngilizce öğretiliyor, fakat kimse İngilizce öğrenmiyor. İngilizce öğrenim yapılan okulları söylemiyorum. Ortalamayı söylüyorum. Matematik öğreniliyor mu? Tarih öğreniliyor mu? Çaba sınavı geçene kadar; çoğunluk ezberleyip geçiyor. Birçok çabamızın boşa gittiğini düşünüyorum. Çünkü toplumumuzun bu aşamada bilimle, teknikle alışverişi henüz yaratış-buluş aşamasında değil, Henüz bilime sahiplenmeye çalışıyoruz. Yıllar geçti Cumhuriyet kurulalı; ama kolay da değil, çünkü bu bir kültürel gelişmedir, değişmedir.

Özetlersek, dile karışılmaz, dilin hâkemliğini devlet yapmaz; teknik dili zaten hiç yapamaz. Nasıl yapsın; bu bir bilgi işidir. Devlet sanat da yapamaz. Çünkü sanat bir yetenek, bir kişisel birikim işidir. Herkes Dante olamaz ki, Dante'yi yargılasın... Dolayısıyla kimse o halkın sanatçısı, bilim adamı, onların yapıtları değerliyse zaman içinde yaşar ve o halkın dili sanatçıların, bilim adamlarının dili olarak gelişir. Çok sayıda yapıt çıkarsa, bilim dili gelişir. Dilde zorlama olmayınca dilde devrim sözü de tabii düşüyor. Dilde devrim de olmaz o zaman. Peki Atatürk'ün yaptığı dil devrimi nasıl oldu? Dil devrimi olur arkadaşlar. Eğer İngilizler eskiden Fransızca eğitim görüyorlar idiyse, ve günün birinde "biz kendi dilimizde bu işi yapacağız" diye karar verip "resmi dilimiz, Devlet dilimiz artık Fransızca değil, İngilizcedir" diye Anayasalarına yazarak, o günden itibaren buna karar verirlerse, halk dilini bundan böyle devlet dili yapma kararı bir devrimdir. Türkiye'de aynı şey olmuştur. 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin başlangıcında Cumhuriyet oluşurken dile hemen el atılmadı, ama çok geçmeden 1930'ların başlarından itibaren, çok yoğun biçimde dil tartışması da yapıldı. Yapılan tartışma şudur: "Bizim resmi dilimiz hangisidir?" Osmanlıcaya Esperantoyu andırır, yani Türkçe, Farsça ve Arapça'dan oluşur. Hattâ yakından bakarsanız üç değil altı-yedi dilin karmasıdır Osmanlıca. Çünkü sözcüklerin kökeninde yoğun biçimde Yunanca vardır, yo-

ğun biçimde Fransızca vardır, Latince vardır, örneğin iskele "scala"dan gelir, kiler "cellas"dan.

Bir kırma dil devlet dili gibi kullanılıyordu. Yapay biçimde geliştirilmişti. Çünkü okuma yazma çok azdı. Okur yazar olmayanların dili için zaten kaba Türkçe deniyordu. Okumuşlar her ne kadar belli etmeden evlerinde kaba Türkçe konuşsalar da, işlerini yaparken iyi sayılan ve okumuş olmanın gösterişini yapma olanağı veren Osmanlıca konuşuyorlardı. O zaman Türkiye'de yapılmış olan dil devrimi şudur: Yapay bir dil zaten can çekişmekteyken, zaten işlerini yapamama dolayısıyla doğal ölüme yaklaşmışken, bütün Cumhuriyet kuruluşuyla ve büyük bir kalkınma atılımı planlanırken, "halkın dili Devletin dili olarak benimsenir, dünyanın kalkınmış uluslarında olduğu gibi, köylü dili Devlet dili diye tanımlanırsa, kısa sürede, doğal gelişme sonucunda bu dil kendi eğitim ve yönetim terimlerini geliştirir, uygarlık dili olur" düşüncesine bel bağlanarak Türk Devletinin dili Türkçedir kararı verildi. Türkiye için bu bir devrimdir. O zaman okumamış yazmamış olanların köyde konuştukları dil yönetimin yeğlediği dil oldu. Yazı dilinde de öyle oldu. Sanat olsun, edebiyat olsun, bilim olsun, öğretim olsun, her alanda Türkçe kırk yılda, elli yılda halkın içinden çıkan, kendi ana dillerini kullanan bilim adamlarının, sanat adamlarının ve teknik adamlarının yaratışlarıyla ve katkılarıyla bütün dünyadaki bilim ve teknik dillerinin geçtiği yoldan birazcık daha hızlı geçerek, gelişti, serpildi. Almanca da zaten 50 yılda gelişmişti, bizimki de 50 yılda gelişti. Bugün eğitim yaygın; hızla sardı bitti bu iş. Türkçeye Devlet 1950'de karıştırdığında...

Oturum Başkanı Bülent Tanık: Sayın Koksal lütfen toparlar mısınız?

Köksal : Peki efendim, kapatıyorum. Türkçeye Devlet 1950 yılında karıştırdığında bütün yapılan sözde yanlışlar durduruldu, örneğin Genel Kurmay Başkanlığı, Erkanı Harbiye-i Umumiye Riyaseti oldu vb. Siz de hatırlarsınız benim kadar. Fakat ne oldu? Hemen arkasından, bu geri dönüş normal diyalektik yöntemle o kadar büyük bir tepki üretti ki, bazılarının sanki devletin zoruyla olmuş gibi yorumladığı 1932-1950 dönemindeki gelişme, bu sefer engellendiği halde, büsbütün hızlı bir gelişmeye dönüştü ve 1950'lerden sonra Türkçenin büyük bir bilim ve teknik dili olma yolunda, bir uygarlık dili olma yolunda kazandığı çok büyük başarı, bence, önceki dönemde devlet dili olarak tanımlandığında devletin itmesiyle ya da yol açmasıyla sağlanmış başarıyı kat kat aştı.

Teşekkür ederim. Biraz açıldım sanıyorum. Bazı tanımlar vermeye çalıştım ve tartışma için temel saydığım bazı boyutları saptamaya çalıştım; teşekkür ederim (Alkışlar...)